

ERRUSIARRAK GUTAZ DIÑOENA

Ona emen “Sobietar Entziklopedi-Iztegi”ko idatz-zati batzuk euskeralduak, jakingarri izan daitezkan. Argitalpena 1989’gn. Urtekoa doze; beioakizue euskeralpena:

“**BASKI (bertakoak erabillitako izena-euskaldunak*)**, Espāni’n (800.000 biztanle) ta Prantzi’n (130.000 dan erria. Ego Ameriketako (eurak “Latiñ-Ameriketa” darabille) laterri batzuetan be bizi dira; beraz, danera 1.090.000 euskaldun inguru (1987’gn. urteko zertzeladen arabera). Bertako izkuntza euskerea dabe. Uzkuertz edo erlejiñoz, katoliko izaki.

“**EUSKALERRIA (Baskoni, Euzkadi) (gatzeleraz “Vascongadas” – eurak ipinten daben lez):** Ipar Espāni’n dan autonomiadun edesti-luiki edo lurraldea, Bizkai’tar Izparnean (golkoan). 7.300 milla aneurkin lau (km²). Biztanledia: 2.200.000 biztanle, geienak euskotarrak. (*itzultzallearen oarra: emen adierazgarria da ikustea, bertan iztegi-gilleak euskal jatorrikoak eta ez diranak bereizten dabezala euskotarr/Euskalerrri’ko, Euskalerrri’n bizi leitekean edozeiñengandik bereizten dabe beraz, Ego Euskadin zenbat bizi diran eta iztegi-gilleak euskotarren kopurua adierazoten dabenean*) Uririk garrantzitsuena: Bilbao. Erkiak: Araba, Bizkaia, Gipuzkoa.

(...) euskotarrak ziran lurralde orren biztanle, izenez (nominalmente) Erroma’n mende izan ziran. Bisigotuen jaurkintza aldian, arabiarak Auñamendi’tar Erdi Ugartearen zirala, euzkoen lurralde-zatirik aundiena azke geratu zan; Berjabekintzaren baluarte modura ageri da; 11’gn. gizalditik asita 15’gn. gizaldira arte euskaldunen jauntxo-agintaritzak (Naparroa’ren agintepean, gero Gaztela’koaren pean); 15 gn. eunki bukaeratik 16’gn. eko asikerara Espāni’tar jaurkintza batuan arte artu eben, 1876’gn. urtera arte autonomi zerbait gordez.

Erri-frentearen gurendaren ostean, 1936’gn. urtean autonomidun eskualdea, Euzkadi eritxona. Erkala edo Errepublikala galdu zala, Euzkadi’ri autonomia. 1978’ko Oin-Legeari jarraiki, Ego Euskadi’k (*itzultzallearen oarra: errusieraz “euskaldunen lateria” diño*) bein-beiñeko autonomia jaso eban, 1980ko urtarrillaren leenen-goia ezker bein-betikoa izango zana.

EUSKERA (baskii –baskii oguzita–): Euskaldunen berbetea. Euskadi’ko (*euskarazlearen oarra: eurak “Euskadi/Euskalerrria aitatuta, bakarrik ego Euskalerrri’z diñardue; Ipar Euskalerrria euskaldunak erri lez azaltzean bakarrik darabille*) Agintezko izkuntza da, espāñeragaz batera.

IZOTZA EUSKERAZ

Baditugu euskeraz erederazko “hielo” adierazteko itz erruz; aitatu ditzadan, pixkanaka-pixkanaka.

Oso zabaldua degu *izotz* itza. Itxurak diranez, itz orrek oso jatorri zaarra du, izan ere *iz* itz-zuztar ori ainbatetan “itxaso” esan nai ba-du, ala nola: izurde (itxasoko zarrri edo urdea), izparren (golfo), izgora (maria-gora), izpera (maria-beera), Izaro (ugartea), e.a. Beraz, izotza, ormatutako ura degu. Ikusi dezagun Umandi’k Asmo Iztegi nola zeazten duan: “*IZOTZ (izena): Otzagatik gorputz sendar eta leyarrezkoaz ura biurtuta*”. Itz au euskalki guzietakoek iñolako zailtasunik gabe ulertu dezatekela derizkiot.

Gipuzko’n bertan itz ori oso aixa ulertzen degun arren, *jela* itza barra-barra erabilli oi degu; azken au lateratik datorrela uste genezake; ortaz, ez dirudi “izotz” itza bezin zarra izan ditekunik. Umandi’k itz au zeazterakoan, “izotz” itz sarrerara garamazki. Bizkaia’n ez det “jela” erabiltzen dutenik ute; Ipar Euzkadi’ri dagokionez, Pierre Lhande’rez iztegi begiratzen ba-degu, ez degu olako itzik arkituko, ta Bidaso’z bestaldeko euskeraz dan iztegi-ri osoenetakoa degu. Naparro’n ere nekez entungo degu “jela” itza.

Leitza aldean berriz beste euskalkitan entzun ez dedan *kolla* itz berezi ta polita erabiltzen dute. Belarrira oso ondo ematen du, ta guziz berezko itza dalakoan nago, auzo izkuntzekin lotura naasturik ez duana. Orra ba, itz goxo ori ikasi dezagun eta zabaldu ta erabiltzen alegindu gaitzen, orren ez-ezaguna izan ez dedin.

Bizkaia’n, *lei* ta *horma* itzak ere erabiltzen dira. “Lei” itzak bi esan-nai izan ditzake; alde batetik, izotza, jela. Bestetik, batzuek erderazko “helada” esan-naia damaiote. “Lei+tza= leitza, lei-multzoa, leia edo kolla pillatzen dan tokia; leizea, leitzazuloa ere arkaitz-zuloari esaten zaio. Bear ba’da, iñoiz leitza “iglu” modukoren bat izan ziteken, gizakiak bizi ziran izotzezko etxeak. “Orma” itzak ere pareta ta izotza esan-naia izan lezazke. Zenbaitek itz au laterazko jatorria duala dio. Edozeiñetara, iparraldeko senideek ere erabiltzen dute. Ainbat abizenetan ere ikusten degu, ots: Ormaetxea, Ormaza, Ormazar, Ormazabal... Eskualde oietan erabiltzen dan beste itz jakingarri bat aurkeztuko dizutet, ditun aldaketa ta guzi: karri, karro, karroi, karroin, karruin. Irakurri izan det, “arri” itzetik etorri zitekeala, aurreko K izki orrek utsunea adierazten duala; arri barru-utsa izango litzake beraz; ori noski ez dago ain errez eta zeatz tajutzerik. Mujika’tar Imanol’ek onoko itz-sornun au damaio:

Asier Etxaburua